

SHOW MUST GO ON, DÓZSA NÉPE

Háttérvázlat Zelei Miklós *Gyilkos idők* című regényéhez

■ Különleges helyzet egy ország, egy nemzet történelmében, amikor a többség kisebbségbe szorul. A kisebbség többségbe kerül, háta mögött a többségnél is hatalmasabb többséggel. Bár a hatalmasabb többség nem része a nemzetnek, mint a kisebbséggé lett többség és a többséggé lett kisebbség, de annál intenzívebben van jelen. Mit jelen van: ő határozza meg, hogy mi lehet jelen és mi nem, és az akaratát érvényesíti is a többségbe került kisebbségen keresztül a kisebbségbe szorult többséggel szemben. Ahogy Pelikán József gátőr mondaná, ez a дума bojkottja, vagyis mindenki befogja a száját. Avagy a proletárdiktatúra, amikor a prolik diktálnak. Foximaxi az akasztófa árnyékában. Aki pedig nem fogja be, annak befogja a többségbe került kisebbség.

A felállás mindenki számára ismert. Jól tudja a kisebbségbe szorult többség és a többségbe került kisebbség egyaránt. Mert az igazságot lehet ugyan elfedni és elhallgatni, de úgy tenni, mint ha nem lenne az, ami, azt nem lehet. És mindenki fél. Mindenki fél, mert mindenki tudja. A kisebbségbe szorult többség attól, hogyan lép fel ellene a többségbe került kisebbség, háta mögött a többségnél is hatalmasabb többséggel. Mert a többségbe került kisebbségnek fel kell lépnie, ha többség akar lenni. A többségbe került kisebbség pedig attól retteg, hogy mi lesz, ha egyszer eltűnik mögüle a hatalmasabb többség (mert a hatalmasabb többség olyan, hogy egy darabig ott van a hát mögött, aztán meg már nincs), és a kisebbségbe szorult többség újra többségi többség lesz, vagyis helyreáll a világ rendje.

Mielőtt ez bekövetkezne, addig övök a világ, kicsit a többségbe került kisebbségé, még inkább a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többségé a háta mögött. Hogy ez így is maradjon, meg kell regulázni a kisebbségbe szorult többséget. Minél nagyobb a regulázás, és minél tovább tart, annál kisebb az esélye a bekövetkezésnek. Hogy ha bekövetkezik, akkor se következhesen be igazán. A regulázásnak nevet is kell adni, mert mindennek értelmet kell adni, aminek magától nincs, de úgy kell tenni, mint ha lenne. A terrorból így lesz modernizáció, és ezzel minden regulázást meg lehet magyarázni. A modernizáció is olyan, ha jól megnézzük, aminek magában nincs értelme, de képes úgy viselkedni, mint ha lenne. Önmozgása van, főleg ha önmozgatják. Lehet rá mondani, hogy a történelem méltányos válasza a méltánytalanságra. A felvilágosultság jó szándékú törekvése az elmaradottság felszámolására. Mert a kisebbségbe szorult többség életmódja szükségképpen nem lehet más, mint elmaradott, hiszen régebből hagyományozódott át, és ami régebből hagyományozódott át, önmagától nem képes változni. Majd változtatunk mi, a modern felvilágosultak, és segítünk, hogy minden egyes regulázással egy lépéssel közelebb kerüljünk a távlatos nagy cél felé, mely nagy cél éppen attól lesz nagy cél, hogy elérni sosem lehet ugyan, de egy lépéssel mindig közelebb lehet jutni hozzá. Regulázni is azért kell, mert magától nem lenne képes felismerni a kisebbségbe szorult többség önnön önértékét, a fejlődést és a nagy cél felé haladást, hiszen elmaradott, és az elmaradottság éppen attól elmaradott, hogy el van maradva, ebből következően nem képes felismerni önnön önértékét, a nagy

cél felé haladást, az elmaradottság felszámolását. Nem maga ellen jöttünk, elvtárs, hanem magáért.

Egy világ, melynek legbelső lényege a hazugság maga. Amit, ha eleget ismételtünk, akkor sem lesz igaz. Ami igaz, az a félelem és a rettegés, magától az igazságtól, amit tud a többségbe került kisebbség, hogy mi lesz, ha egyszer már nem lesz így, és tud a kisebbségbe szorult többség, hogy mi lesz addig, amíg egyszer majd nem így lesz, és hogy aztán lehet-e máshogy és hogyan máshogy, ha addig így volt. Hogy aztán hogyan lehet élni együtt, ha addig így élünk együtt. Hogy van, aki tartja a fegyvert, és van, aki szembenéz a csővel. És a félelmek nem is alaptalanok, hiszen hamarabb, mint bárki is gondolná, egy pillanatra úgy tűnik, hogy a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többség hátrébb lép, még ha utóbb kiderül is, hogy tényleg csak egy pillanatra látszott hátrébb lépni, és csak egy lépést tett hátra, hogy aztán rögtön visszalépjen, visszább, mint addig bármikor. A pillanat, bármennyire csak pillanatnyi, a történelem villanófényénél megmutatja, hogy milyen lenne, ha a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többség magára hagyná a többségbe került kisebbséget, és a kisebbségbe szorult többség lenne ismét a többség. És a reményt, hogy egyszer újra visszaszerezheti a többséget a többség, felváltja a teljes reménytelenség, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy ez aligha következhet be belátható időn belül. A félelem pedig elhatalmasodik, amikor a többségbe került kisebbség a saját bőrén tapasztalja, mi történne, ha a kisebbségbe szorult többségnél is hatalmasabb többség egyszer valóban magára hagyná, és a többség újra többségbe kerülne.

A regulázás szintet lép. Előbb példásan meg kell büntetni, aki arra az egy pillanatra elhitte, hogy a kisebbségbe szorult többség újra többségbe kerülhet, és a megbüntetettek megbüntetésén keresztül az egész kisebbségbe szorult többségnek meg kell mutatni, hogy a többség a kisebbségé, és a kisebbségbe szorult többségnek egy pillanatra sem érdemes úgy hinnie, hogy bármikor többség lehet. Ha ezzel megvagyunk, és már mindenki tudja, amit tudnia kell, jöhet újra a modernizáció, javított és intenzív kiadásban. Ami elsőre nyögvenyelősen is alig haladt, most átmegy csont nélkül. Mint a Mátrix, amit először túl tökéletesre terveznek, ezért mindenki rosszul érzi magát benne, össze is omlik a rendszer, aztán jön az újabb verzió, amibe már beleprogramozzák a hibákat és a bizonytalanságot is. Meg az ellenállást. Innentől már csak frissíteni kell.

A kisebbségbe szorult többség reményét veszti, és összeomlik. A legutóbbi történelmi sokkhatás már soknak bizonyul. Még az előzőt sem sikerült kiheverni, amikor kisebbségbe szorult, megjelent a többségnél is hatalmasabb többség, és a kisebbség került többségbe. Hogy tudta volna, amikor az ennél korábbi sem volt képes feldolgozni. Amikor csak úgy tudta megőrizni többségét, hogy a többségnél hatalmasabb többségek megállapodása folytán többségének jelentős részét kénytelen elveszíteni, és elszenvedni, hogy ez a jelentős rész kisebbségbe szorul a többségnél hatalmasabb többségek többségi akaratával újonnan létrejövő többségekkel szemben. S mivel időközben az újonnan létrejött többségek jórészt maguk is kénytelenek szembesülni azzal, hogy náluk is megjelenik a többségnél hatalmasabb többség, többségeik pedig kisebbségbe szorulnak a maguk többségbe került kisebbségeivel szemben, a kisebbségbe szorult többségnek a többségnél hatalmasabb többség döntése miatt kisebbségbe került jelentős része kétszeresen is kisebbségbe szorul. A csapda végérvényesen bezárul, amikor az újonnan létrejött többségek többségbe került kisebbségei egyazon, a kisebbségbe szorult többségek-nél hatalmasabb többség védőernyője alatt összefognak, hiszen közös a védőernyő, és közös a cél: megőrizni a többségbe került kisebbségek többségét a kisebbségbe szorult többségekkel szemben. És a többségbe került kisebbség megmagyarázza a történelmi szükségszerűséget: a többség jelentős része nem azért került kisebbségbe az újonnan létrejött többségekkel szemben, mert a még hatalmasabb

többségek így döntöttek, hanem azért, mert nem is dönthettek másként, miután a többség nem engedte az újonnan létrejött többségeknek, hogy újonnan létrejöjjenek, magukba olvasztva kisebbségként a többség jelentős részét. Bűnös az orosz-lán, mert nem hajlandó leharapni a saját mancsát. Pedig mennyivel jobban járt volna az antilop.

És ez csak egy a képtelennél képtelenebb képtelenségek közül. Egyetlen hazug lap a hazugságok kártyavarából. Az építmény félelemből épül, és a megfélemlítés érett korába lép: kedves kisebbségbe szorult többség, a felnőtt önállóan cselekszik, nem kell megfélemlíteni, félemlíti önmagát. József Attila, a nemzet élő lelkiismeret-furdalásának szavai csengnek vissza: Az én vezérem bensőmből vezérel. A mi bölcs vezérünk, akit Pelikán József is szeret. Egyszer majd kérnek valamit, és most kérnek, az önfélemlítést. A megönfélemlített kisebbségbe szorult többség az önfélemlítésért cserébe megkapja, hogy a többségbe került kisebbség csökkenti a félemlítési nyomást, és felszabaduló fölös energiáit a nyugodt építkezésre fordítja. Épül az önfélemlítésen alapuló békés egymás mellett élés rendszere, ha ti is hagytok minket, mi is hagyunk benneteket. Ha pedig nem bírod, nem végzünk ki, csak ha muszáj, legfeljebb majd elhagyod az országot, és leszel kisebbségi máshol, a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többségek valamelyikénél, ha nem tudod elfogadni, hogy a kisebbségbe szorult többséghez tartozol, és a többségbe került kisebbség a többség, esetleg kivégzed szépen magad, ahogy felnőtthez illik.

A jelen és a jövő elfoglalása mellett új távlatokat nyit a múlt meghódítása. Egésszpályás letámadás minden fronton és minden szinten. Hogy ami van, a többség kisebbségbe szorulása és a kisebbség többségbe kerülése a kisebbségbe szorult többségnél is hatalmasabb többségnek köszönhetően maga a történelmi szükségszerűség, a progresszív modernitás korszerű válasza az elmaradottságra. Hogy ne csak a kisebbségbe szorult többség ne gondoljon többé arra, hogy valamikor többség is volt, és egyszer még lehet is újra, hanem újabb és újabb felnövekvő generációi se tudják, még eszükbe se jusson, hogy felmenőik a többség, így ők is az lehetnének. A harc mindig a lelkek birtokba vételéért folyik. Máté szavaival: „Ne féljete azoktól, akik a testet megölik, a lelket azonban nem tudják megölni! Inkább attól féljete, aki kárhozotba vetve a testet is, a lelket is el tudja pusztítani.” Az újabb és újabb nemzedékek már az önfélemlítésben nőnek fel, ez a természetes közeg, és ha nem önkivégzik magukat időközben, észrevétlenül a kisebbségbe szorult többségből a többségbe került kisebbség új többsége lesznek. A Stockholm-szindróma nem pszichózis többé, hanem a túlélés egyetlen lehetséges és örökletes létállapota.

Hogy aztán mire eljön az újabb történelmi helyzet, és a kisebbségbe szorult többség újra többség lesz a többségbe került kisebbség mögött álló, a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többség visszavonulása folytán, a kisebbségbe szorult többség többsége már a többségbe került kisebbség többsége legyen. Hogy az új többség új többséget keressen a többségnél hatalmasabb többség visszavonulása után, és meg is találja a hatalmasabb többséget visszavonulásra kényszerítő hatalmasabb többségben. Hogy a múltját veszített új többség jelene a behódolás legyen, jövője az önmegsemmisítés. Így az önfélemlítés után az önkivégzés is betöltheti a maga felnőttkorát, és a házilagos egyéni megoldások helyett jöhet a nagypari tömegtermelés, mely nem csupán korszerű, hanem gazdaságos is. Környezetkímélő és természetbarát. Klímasemleges. Magatartása jól megfelelt, magasabb energiaosztályba léphet. A mancsától megfosztott orosz-lán immár leharaphatja a saját fejét. Bruckner Szigfrid végső nyugállományba vonul.

Így telik el száz év. Száz év magán élősködik. Egy ország kerül albérletbe a saját házában, és albérlői lesznek a főbérlők. A történelem azonban mindig csak a háttér, sosem a történés maga. Csak az hiányzik belőle, ami az emberi életnek értelmet ad, ami értelmet kellene hogy adjon neki. Mint a koncertfelvétel: nem le-

het belőle megtudni, milyen volt a koncert, de utólagosan benyomásokot lehet szerezni, milyen lehetett. A dokumentálás, a leírás, a visszaemlékezés, az elbeszélés, az események rekonstruálása nem elég. Újra kell teremteni a történeteket. Legfőbb ideje, mert elbeszélésből, leírásból, visszaemlékezésből van jócskán, ám az újratemtéssel jobbra adós maradt az irodalom.

A hiány legalább részbeni betöltésére tesz kísérletet Zelei Miklós *Gyilkos idők* című kisregénye. Részbeni, mert minden regény csak részbeni lehet, térben és időben korlátozott, szereplői is behatároltak. A részbeniség jelesül egy dél-alföldi falu a nagy háború után, az elbeszélő pedig a faluban felnövekvő fiú. Mint a *Sors-talanság* Köves Gyurija, próbálja maga körül megérteni a világot, egy olyan világot, amit senki sem ért, mert nem is lehet megérteni. Honnan tudhatná ezt egy gyerek, aki azt is próbálja megérteni, ami értelmetlen, és ha értelmetlen is, ami van, annak is kell értelmet adni, csak azért, mert az van. Honnan tudhatná, hogy az van, hogy többség létére szorult kisebbségbe a többségbe került kisebbséggel szemben, a kisebbségi lét minden hátrányával és nyomorúságával együtt. Mire megérti, új megértenivalókat kellene megértenie. „A könyvből a sátán kiköltözött. Mellettem ül az asztalomnál. Mi is ez a történet? Mi is az a történet? És a válaszokat keresteti. Miért? Miért? És akadályozza. Hogy leleplezzem.”

Ijesztő világ, ahol a gyerek értelmezési horizontját nemcsak a hukkázás és a magasra vízelési versenyek határozzák meg, hanem az önmagukban is sokkoló létélmények. A család kimenekítése a jugoszláv partizánok elől, a munkásvonatok, Halasi bácsi, Földi bácsi felemelkedése a Jövő Daráló Hivatal élén, a kiábrándult feleségek szombat délutáni összejövetelei, a szomszédos kastély kifosztása, az aradi úton közeledő temesvári szovjet tankhadosztályok és az öngyilkosságok hosszú sora. A szocializáció fontos közegében, az iskolában, melynek épületét előbb elveszik a gazdálkodó családtól, utóbb elfalazzák benne a termeket, a gyerekek nemcsak azt tanulják meg a képesítés nélküli káderfeleségek és focisták tanári karba tömörítésével létrehozott tanárhiány közepette, hogy a legfőbb pedagógiai alapelv a „Felnőttel vitatkozni tilos”, de azt is, hogyan pofozzák fel egymást, mint kulákok a karhatalmisták előtt, akik aztán nikotinnal mérgezik meg magukat a határban.

A tragédia nem nélkülözi a komikumot sem, miért éppen a tragédia nélkülözné, ám ami komikus, rendszerint elszomorítóbb a tragikusnál. Arisztotelész óta nincs új a nap alatt: „Ebben különbözik a tragédia is a komédiától: ez hitványabbakat, az meg jobbakat akar utánózni kortársainknál.” A tragikumban van valami felemelő és heroikus, hordozza az ígéretet, hogy akkor is érdemes, ha úgy látszik, hogy nincs semmi értelme, reményt ad a reménytelenségben. A komikum pedig éppen a reménytelenséget leplezi le, hogy ha lenne is értelme, akkor sem érdemes, mert aki értelmet adhatna neki, éppen az bizonyul érdemtelennek. Mint amikor a párttitkár arról győzködi a plébánost, hogy a harangok nem mehetnek nagycsütörtökön Rómába, mert ott úgyis csak konspirálnának az ellenséges kapitalista országokból érkezett többi harangokkal, ezt pedig nem engedheti meg a párt. Románia légterében megjelenik egy sült kacsa, hogy a bukaresti kórházi ágyon haldokló jó barát gyomrában végezze, a román légvédelem pedig tehetetlenül szemléli, mert a vadászgépekből kifelejtették a hajtóművet. Ezek az epizódok mintha azt a humort idéznék, amit a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többség védnökségét élvező többségbe került kisebbség talált fel magának, még inkább a kisebbségbe szorult többségnek amnézia előidézése céljából. A humor remek hangulatjavító, mert amin nevetni lehet, attól nem kell félni, úgy lehet tenni, mintha nem lenne mitől félni. Az össznépi nevetés össznépet teremt, közösségbe kovácsol, egyként kacag kisebbségbe szorult többség és többségbe került kisebbség, a kisebbségbe szorult többségnél hatalmasabb többség nagy örömeire. Egyként, de nem ugyanazon. De ha egyként, az már majdnem olyan, mintha ugyanazon is. Ha új nemzet nem is, de új igenzet születik. Testvér lészen minden ember, s nemzetközivé lesz

holnapra a világ. S miközben itt a humort találják fel éppen, összekovácsolandó a kisebbségbe szorult többséget és a többségbe került kisebbséget, a világ boldogabb részein már ábrándulnak ki a nagy elbeszélésekből, amelyek nálunk még javában megalkotás alatt állnak. A kiábrándulás pedig megteremti az iróniát, amikor nincs min nevetni, de kell. És mire a kisebbségbe szorult többség többségéből a többségbe került kisebbség többségévé lett új többség rátalál a maga új többségénél hatalmasabb többségre, egyúttal felfedezi magának az iróniát is. Az irónia, miként az összkovácsoló humor olyan, mint ha reflektorral próbálnánk megvilágítani a sötétséget. A *Gyilkos idők* humora a fényt keresi, de nem talál mást, csak mindent elnyelő sötétséget. „Ereje van a gonosznak. Amikor azt hiszem, hogy távozik, már jön visszafelé.”

Ennyit tudunk elmondani az elmondhatatlanról. És minden, amit el tudunk mondhatni róla, szükségképpen igazságtalan. Igazságtalan, de nem igaztalan. Mert az igazság mindig igazságtalan. Ami méltányos, jobbára hazugság. A méltányosság csak ehhez vagy ahhoz képest lehet méltányos, és ami csak ezzel vagy azzal méltányos, nem lehet méltányos a többivel. A méltányosság kígyója a saját méltányába harap. És önmaga méltányát falja fel önnön önmaga. Mindig ez marad a fő kérdés: igaznak maradni és igazságtalannak lenni, vagy méltányosan felfalatni a méltányt. Méltán megválaszolhatatlan. És nem lehet nem megválaszolni.

